POSTKOLONIAL ROMANLARDA TIL, MADANIYAT VA IDENTITET MUAMMOSI: LINGVISTIK TAHLIL

Hakan Keklik
Bursa Uludağ Üniversitesi Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi
hakankeklik@uludag.edu.tr
Yaxyoqulova Nigora Shuxratovna
Samarqand Davlat Chet Tillar Instituti
Roman german filologiyasi fakulteti
Ikkinchi chet tillar kafedrasi o‘qituvchi

Annotatsiya. Mazkur maqolada postkolonial romanlarda til, madaniyat va identitet muammosi lingvistik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqotda postkolonial adabiyotning asosiy xususiyatlari, xususan, mustamlakachilik merosining til va madaniyatga ta’siri hamda identitetning shakllanish jarayoni yoritiladi. Maqolada til nafaqat kommunikativ vosita, balki madaniy va ideologik kuch sifatida ham ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, postkolonial romanlarda gibridlik, kod-almashish va madaniyatlararo o‘zaro ta’sir kabi lingvistik hodisalar identitet muammosi bilan bog‘liq holda tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari postkolonial adabiyotda identitetning doimiy o‘zgaruvchan va ko‘p qatlamli jarayon ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar : *postkolonial roman, lingvistik tahlil, identitet, madaniy gibridlik, til va madaniyat, diskurs, mustamlakachilik, frankofon adabiyot, begonalashuv, madaniy identitet.*

Fransuz tilidagi Mag‘rib (Shimoliy Afrika) adabiyoti - bu Jazoir (1830-yildan beri), Tunis (1881) va Marokash kabi Mag‘rib mamlakatlarida mustamlakachilik davrida paydo bo‘lgan adabiy ifoda. Ushbu Shimoliy Afrika jamiyatlarida ildiz otgan bo‘lsa-da, u fransuz tilida yozilgan va shuning uchun frankofon adabiyotining kengroq toifasiga kiradi. Shunday qilib, bu fransuz tilidan ham til, ham yozuv tizimi sifatida foydalanadigan, shu bilan birga chuqur Mag‘rib mavzularini yetkazadigan yozuv shaklidir. Fransuz tilida yozilgan Jazoir adabiyoti asosan 1950-yillardan boshlab, mustaqillik uchun kurash doirasida rivojlandi. U faqat mafkuraviy doirada cheklanmagan bo‘lsa-da, mamlakat tarixi va hozirgi voqealar bilan chuqur bog‘liq bo‘lib qolmoqda. Shunday qilib, u davrga qarab, mustaqillikdan keyingi avtoritar rejimning voqeliklarini va keyinchalik 1990-yillardagi fuqarolar urushining keskinliklari va zo‘ravonliklarini aks ettiradi.

“Postkolonial” atamasi imperiya hukmronligi tizimlaridan aniq uzilish bilan ajralib turadigan davrni anglatadi[22]. Bu o‘z ijodini postmustamlakachilik nuqtai nazaridan aniq yoki bilvosita joylashtirgan mualliflar tomonidan yaratilgan asarlar to‘plamini anglatadi. Bu soha mustamlakachilik tarixidan meros qolgan tildan foydalanish bilan tavsiflangan adabiy va madaniy ishlab chiqarishni qamrab oladi. Bu asarlar umumiy bir mavzuga ega: ular mustamlakachilik mafkurasining asoslarini shubha ostiga qo‘yadi va dekonstruksiya qiladi. Ular muallifning ona tilida, mustamlakachilik natijasida paydo bo‘lgan xorijiy tilda yozilishi yoki bir nechta tillarni birlashtirishi mumkin. Ular shuningdek, sobiq metropollarda yashashlari yoki tubjoy jamoalarga yoki qullik tarixi bilan ajralib turadigan aholiga mansub bo‘lishlaridan qat’i nazar, sobiq mustamlaka imperiyalari yozuvchilarining matnlarini ham o‘z ichiga oladi. Mazkur adabiyotning muhim xususiyati shundaki, u ko‘pincha mustamlakachilik davrida joriy etilgan til — asosan

[22] Edward Said. *Orientalism*. – New York: Pantheon Books, 1978. – 368 p.

fransuz yoki ingliz tilida yaratiladi. Shu jihatdan u ikki madaniyat kesishgan nuqtada shakllanadi. Edward Said ta'kidlaganidek, G'arbning Sharq haqidagi tasavvurlari ko'pincha ideologik xarakterga ega bo'lib, postkolonial adabiyot ana shu stereotiplarga qarshi chiqadi.

"Postkolonial" atamasi, shuningdek, ilgari mustamlaka qilingan hududlardan kelgan mualliflar tomonidan yaratilgan asarlarni o'rganish bilan cheklanib qolmasdan, balki metropoliyalardan kelgan yozuvchilarning matnlarini yangilangan konsepsiyalar nuqtai nazaridan qayta talqin qilishni taklif qiluvchi nazariy yondashuvni ham anglatadi. Ushbu nuqtai nazar hukmronlik munosabatlari va ular keltirib chiqaradigan qarshilik shakllariga, shuningdek, ularga hamroh bo'lgan nutqlar va qarshi nutqlarga qaratilgan. U qayta o'zlashtirishning turli strategiyalarini - madaniy, tarixiy, o'ziga xoslikka asoslangan yoki lingvistik - ayniqsa, metisaj (madaniy aralashuv), gibridlik va "oraliq" kabi tushunchalar orqali ta'kidlaydi. Bundan tashqari, u migratsiya, millatchilik va ozchiliklarning ahvoli kabi mavzularni ko'rib chiqadi, shu bilan birga hukmronlikning yangi shakllari va madaniy gegemonlikni qoralaydi va turli zulm shakllariga qarshi olib borilgan kurashlarni qadrlaydi. Homi K. Bhabha postkolonial madaniyatni "gibridlik" tushunchasi orqali izohlaydi. Uning fikricha, mustamlaka va metropoliya o'rtasidagi madaniy aloqalar natijasida yangi, aralash identitet shakllanadi. Bu esa adabiyotda tilning aralashuvi, kod-almashish va yangi ifoda shakllarining paydo bo'lishiga olib keladi. Postkolonial nazariya metropolitan madaniyatlarni kolonial tajriba nuqtai nazaridan qayta talqin qiladi va madaniy identitetning gibridligini ochib beradi [23].

Postkolonial nazariya mustamlakachilik hodisasini barcha murakkabligi bilan tahlil qiladi, mustamlakachilik davrida sodir etilgan zo'ravonlik va ekspluatatsiyaga, shuningdek, mustamlakachilar va mustamlaka qilinganlar o'rtasidagi munosabatlarga e'tibor qaratadi. Shuningdek, u mustamlakachilikning mafkuraviy diskurslarini o'rganish bilan birga, madaniyat, o'ziga xoslik va irq haqidagi mustamlakachilik tushunchalarini ham o'rganadi. Ushbu yondashuv mustamlakachilik natijasida yuzaga keladigan madaniy almashinuvlarni, xususan, biologik, madaniy va lingvistik gibridlik shakllarini, shuningdek, dekolonizatsiya va neokolonializm jarayonlarini ta'kidlaydi. U hukmronlik mexanizmlarini ochib berishga va mustamlaka qilingan xalqlar qiyofasini shakllantirgan mafkuralarni tanqid qilishga intiladi. Shu tarzda, u mustamlakachi va mustamlaka qilinganlar o'rtasidagi murakkab va beqaror munosabatni ochib beradi.

Jazoir sharoitida postkolonializm ko'pincha rad etish va qarshilik ko'rsatish reaksiyalarini keltirib chiqargan. Ba'zilarning fikricha, Jazoir jamiyati postkolonial nazariyalarni qabul qilishda orqada qolmoqda. Shunga qaramay, bu yondashuv bizga zamonaviy jamiyatning ko'p qirrali jihatlarini tushunishga imkon beradi. Uni inkor etib yoki e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi, chunki u tarixiy va ijtimoiy voqelikni aks ettiradi. Biroq, ba'zi intellektual munozaralarda bu mavzu hali ham nozik, hatto taqiqlangan deb qabul qilinadi.

Ushbu yondashuvning asosiy g'oyasi Edvard Said tomonidan shakllantirilgan: "The Orient was almost a European invention, and had been since antiquity a place of romance, exotic beings, haunting memories and landscapes."[24]

Shuningdek, postkolonial kontekstda yozilgan asarlarda til ko'pincha identitetni ifodalash vositasi sifatida ishlatiladi. Bu yerda tilning o'zi madaniy qarshilik yoki o'zlikni tiklash strategiyasiga aylanadi. Demak, tarjimon nafaqat tilni, balki tarixiy va madaniy kontekstni ham

[23] Bhabha H. K. *The Location of Culture*. – London: Routledge, 1994. – 285 p.
[24] Said E. W. *Orientalism*. – New York: Pantheon Books, 1978. – 368 p.

chuqur anglab yetishi zarur. Til va madaniyat bir-biri bilan chambarchas bog'liq, chunki ular bir xil voqelikning ikki jihatini ifodalaydi. Ularning tahlildagi farqi metodologik mulohazalar bilan belgilanadi. Darhaqiqat, kod almashtirish kabi ba'zi lingvistik elementlarni afrikalik muallifning madaniy kontekstini chuqur bilmasdan tushunish va tarjima qilish mumkin. Aksincha, boshqa elementlar ham shunday tushunishni talab qiladi; aks holda, tarjima to'liq bo'lmagan yoki noto'g'ri bo'ishi mumkin. Shunga o'xshash g'oyani Evgeniy Nida ham ilgari surgan: "Language and culture are so closely related that it is difficult to separate them."[25]

Nazariy nuqtai nazardan, frankofon madaniy identitet til va diskurs orqali shakllanuvchi murakkab hodisa sifatida talqin etiladi. Bu jarayonda lingvistik belgilar tizimi identitetni ifodalash, uni konstruksiya qilish va qayta talqin etishda muhim rol o'ynaydi. Postkolonial nazariya doirasida til nafaqat kommunikativ vosita, balki hokimiyat, ideologiya va madaniy ustunlikni ifodalovchi vosita sifatida ham qaraladi.

Homi K. Bhabha ta'kidlaganidek, madaniy identitet qat'iy va o'zgarmas mohiyat emas, balki doimiy ravishda shakllanib boruvchi "pozitsiya"dir*: "Cultural identity is not a fixed essence, but a positioning."*[26]

Shuningdek, Stuart Hall madaniy identitetning dinamik tabiatini quyidagicha izohlaydi: *"Cultural identities are not fixed but are constantly in the process of becoming."*[27]

Identitet (o'ziga xoslik) insonni noyob qiladigan va uni boshqalardan ajratib turadigan xususiyatlar to'plami sifatida ta'riflanishi mumkin. Bu shuningdek, bir xil mavjudotning turli qirralarini shakllantiradigan bir nechta o'lchamlar birga mavjud bo'lgan murakkab voqelikni anglatadi. Biroq, o'ziga xoslik o'zgarmas mavjudot emas: u vaqt o'tishi bilan doimiy ravishda rivojlanib boradi va madaniy o'zaro ta'sirlar orqali shakllanadi. Bu aralashish va almashinish jarayoni bizga o'ziga xoslikni dinamik munosabatlar tarmog'i sifatida ko'rish imkonini beradi, ularning ba'zilari barqarorroq, boshqalari esa o'zgaruvchan bo'lib qoladi. Insoniyat tafakkurida identitet masalasi doimo markaziy o'rinni egallab kelgan, chunki odamlar o'z tabiatini tushunishga va dunyodagi o'rnini aniqlashga doimiy ravishda intilishadi. Mag'ib adabiyotida va ayniqsa postkolonial adabiyotda bu savol juda muhim ahamiyatga ega. O'ziga xoslik u yerda "Boshqa" bilan o'zaro ta'sir orqali shakllanadigan uzluksiz qurilish jarayoni sifatida taqdim etiladi. Shunday qilib, u 'biz" va "ular' o'rtasidagi dialektik munosabatda belgilanadi, bu yerda boshqalik "men"ning shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Shaxsiyatning relyatsion o'lchami g'oyasi Stuart Hall tomonidan chuqur asoslab berilgan. Unga ko'ra, identitet tayyor va o'zgarmas mohiyat emas, balki ijtimoiy, tarixiy va madaniy jarayonlar davomida shakllanadigan dinamik hodisadir. Shu nuqtai nazardan, shaxsiyat boshqalar bilan o'zaro munosabat jarayonida, ya'ni "o'z" va "boshqa" o'rtasidagi dialektik aloqada yuzaga keladi. *"Cultural identity is a matter of 'becoming' as well as of 'being'."*[28]

Bu fikr identitetning faqat mavjudlik holati emas, balki doimiy rivojlanish va o'zgarish jarayoni ekanligini ko'rsatadi. Demak, shaxsiyatni tushunish uchun uni alohida emas, balki ijtimoiy va madaniy kontekst bilan bog'liq holda tahlil qilish zarur.

---

[25] Nida E. A. *Language, Culture, and Translating*. – Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press, 1993. – 164 p.
[26] Bhabha H. K. *The Location of Culture*. – London: Routledge, 1994. – 285 p.
[27] Hall S. Cultural Identity and Diaspora // Identity: Community, Culture, Difference. – London: Lawrence & Wishart, 1990. – P. 222–237.
[28] Hall S. Cultural Identity and Diaspora // Identity: Community, Culture, Difference. – London: Lawrence & Wishart, 1990. – P. 222–237.

Fransuz adabiyotidan ilhomlangan holda, sobiq mustamlaka hududlarining yozuvchilari o‘tmishdagi mustamlakachilik merosini qayta talqin qilish orqali yangi, ko‘p qatlamli va murakkab madaniy identitetni shakllantirishga harakat qiladilar. Bu jarayon postkolonial nazariyaning asosiy yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, unda o‘zlikni qayta tiklash va tarixiy adolatsizliklarni qayta o‘qish muhim o‘rin tutadi.

Homi K. Bhabha nazariyasiga ko‘ra, identitet barqaror va yopiq tizim emas, balki doimiy “bo‘lish jarayoni”dir. Shu nuqtai nazardan, mustamlaka va postmustamlaka davrlar o‘rtasidagi madaniy kesishuvlar natijasida yangi, gibrid identitet shakllanadi. Bu jarayon til, madaniyat va tarixiy xotira o‘rtasidagi murakkab o‘zaro aloqalar orqali yuzaga chiqadi.

Xulosa qilib aytganda, frankofon madaniy identitetni postkolonial nazariya nuqtai nazaridan tahlil qilish uning dinamik va o‘zgaruvchan tabiatini ochib beradi. Til va diskurs identitetni shakllantirishning asosiy vositalari bo‘lib xizmat qiladi. Madaniy merosni o‘zgarmas hodisa sifatida emas, balki tarixiy rivojlanish, almashinuv va yangilanish jarayoni sifatida tushunish zamonaviy ilmiy yondashuvning muhim talabi hisoblanadi. Postkolonial nazariya doirasida identitetni qayta qurish jarayoni nafaqat madaniy tiklanish, balki tarixiy adolatsizliklarga javob sifatida ham talqin etiladi. Yozuvchilar o‘tmish merosini qayta o‘qish orqali yangi madaniy identitet yaratadilar, biroq bu jarayon doimo begonalashuv, gibridlik va identitetning doimiy o‘zgaruvchanligi bilan bog‘liq bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Hall S. Cultural Identity and Diaspora // Identity: Community, Culture, Difference. – London: Lawrence & Wishart, 1990. – P. 222–237.

2. Nida E. A. Language, Culture, and Translating. – Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press, 1993. – 164 p.

3. Bhabha H. K. The Location of Culture. – London: Routledge, 1994. – 285 p.

4. Said E. W. Orientalism. – New York: Pantheon Books, 1978. – 368 p.

5. N.Sh.Yakhyokoulova Maghreb literature of french expression European Journal of Learning on History and Social Sciences Volume 1,Issue 4| 2024 ISSN:3032-1123https://doi.org/10.61796/ejheaa.v1i4.483
https://journal.silkroadscience.com/index.php/ejheaa

6. Н.Яхёкулова Взгляд на жанр автобиографического романа (на примере романа Асии Джебар «L’Amour la fantasia») ЛУЧШИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ISSN:3030-3680 http://web-journal.ru/ Часть-21_ Том-3_ Май -2024

7. Н.Яхёкулова Магрибская литература французского выражения “WORLD OF SCIENCE” REPUBLICAN SCIENTIFIC JOURNAL COLLECTION OF MATERIALS 25th May 2024 Volume-7,Issue-5